

**A jövő fegyveres konfliktusainak jellemzői,
a szárazföldi haderő részvétele a konfliktusok kezelésében
különös tekintettel a válságreagáló műveletek
biztonságpolitikai jellemzőire**

Készítette: Németh József
doktorandusz

2005.

Tartalomjegyzék:

Bevezetés.....	3. oldal
Fogalmak.....	4. oldal
A válságreagáló műveletek néhány jellemzője	6. oldal
A válságreagáló műveletek és a terrorizmus elleni harc	9. oldal
A válságreagálás műveletének folyamata a NATO-ban	14. oldal
Összegzés	19. oldal
Felhasznált irodalom	21. oldal

A jövő fegyveres konfliktusainak jellemzői, a szárazföldi haderő részvétele a konfliktusok kezelésében különös tekintettel a válságreagáló műveletek biztonságpolitikai jellemzőire

Bevezetés

A jövő fegyveres konfliktusainak vizsgálata állandóan tárgya a hadtudománynak, mint a fegyveres küzdelem alapvető törvényszerűségeit és összetevőit vizsgáló diszciplinának. A XXI. század várható fegyveres konfliktusaival, így a válságkezeléssel, konfliktus-megelőzéssel összefüggő vizsgálatok a 1990-es évek első felére nyúlnak vissza, amikor a szakemberek között komoly vita volt, hogy a NATO beavatkozzon-e a Balkán-félszigeten.

A szakemberek már ekkor látták, hogy hidegháború megszűnésével - a kétpólusú világrend felbomlását követően - számos jelentős változás következik be, amelyek egyik alapvető jellemzője lett, hogy az egész világra kiterjedő politikai, gazdasági és katonai szembenállást olyan helyi és regionális konfliktusok sokasága váltotta fel, amelyek a nemzetközi béke és biztonság megőrzésének érdekében nemzetközi (az esetek többségében katonai) beavatkozást igényeltek és igényelnek ma is. Ezek a válsághelyzetek rendkívül széles skálát mutatnak, amely megnyilvánul intenzitásukban, céljaik sokszínűségében, felhasznált eszközeik sokaságában, valamint a megoldásuk érdekében kifejtett tevékenységek fajtáiban.

Az is kétségtelen tény, hogy napjainkra egy globális összecsapás lehetősége minimálisra csökkent, ugyanakkor világszerte számos fegyveres konfliktusról értesülünk nap, mint nap. Ezek a fegyveres konfliktusok jellemző módon egyre kevésbé hordozzák magukban a „hagyományos” harci cselekmények jegyeit, azok sokkal inkább az aszimmetrikus hadviselés, a béke-, béketámogató és válságreagáló műveletek irányába tolódtak el.

A fegyveres erők lehetséges feladatai a jövőt illetően alapvetően két csoportra oszthatóak: *a nem fegyveres és a fegyveres tevékenységek* kategóriájába.

A nem fegyveres tevékenységek: katasztrófák következményeinek felszámolásában történő részvétel; a belső biztonsággal összefüggő polgári feladatok támogatása; környezetvédelmi tevékenységek támogatása; békefenntartás; béketeremtés, békekikényszerítés; humanitárius segítségnyújtás; fegyverzetellenőrzés; békeépítés; nemzeti segítségnyújtás; erődemonstráció; nem harccal járó kitelepítési műveletek; kábítószer-kereskedelem elleni tevékenységek; békeerősítés.

A fegyveres tevékenységek: terrorizmus és bűnözés elleni tevékenység; rajtaütések; légi csapások; államellenes és demokráciaellenes felkelések leverése; korlátozott hagyományos konfliktus; regionális hagyományos konfliktus; nemzetközi háború; nukleáris háború. Az utóbbi valószínűsége rendkívül csekély, de az ilyen típusú fegyverzetek teljes leszereléséig elméleti bekövetkezésével számolni kell.¹

Dolgozatomban a válságreagáló műveletek² vizsgálatára törekszem biztonságpolitikai megközelítésben, amelynek során elemzem a témakörhöz kapcsolódó fogalmakat, bemutatom a válságreagáló műveletek néhány jellemzőjét különös tekintettel a terrorizmus elleni küzdelemre. Dolgozatom megírásához jelentős segítséget nyújtott Dr. Szternák György nyugállományú ezredes, aki rendelkezésemre bocsátotta a válságreagáló műveletek kapcsán rendelkezésre álló szakirodalom jelentős hányadát.

Fogalmak

A fogalmak tisztázásakor előrebecsátandó, hogy a szakemberek között még mindig elég nagy a véleménykülönbség a *béke-, béketámogató-, válságreagáló-, aszimmetrikus műveletek* formájának, tartalmának és kapcsolatának megítélésében. Különösen abban van a vita, hogy melyik művelet hajtható végre a katonák bevonása, fegyver alkalmazása nélkül és melyik nem?

Konkrét tény azonban az is, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének katonai terminológiájában a béketámogató műveletek helyett meghonosodni látszik a *Crisis Response Operations*, „válságreagáló műveletek” kifejezés. Jóllehet néhány szakértő annak okán, hogy a túlzott fogalom-meghatározásra való törekvés korlátozhatja a tudományos gondolkozást, a definíciók alkalmazását kerülendőnek tartja, mégis szükséges valamiféle egységes álláspont kialakítása.

Mielőtt a válságreagáló műveletek fogalmkörével bővebben foglalkoznánk, tekintsük át a *feszültség, a válság, a konfliktus* hadtudományi megközelítéseit:

A *feszültség* az államok vagy a társadalom különböző csoportjai között alakulhat ki, vélt vagy valós érdekkülönbségek miatt. Ezeknek többsége tárgyalásos módszer alkalmazásával megoldható.

¹ Balogh András: Ki lehet-e dolgozni a magyar katonai stratégiát? *Hadtudomány* 1998. évi 1. szám 5 – 15 oldalak.

² A fenti felsorolásban nem szerepel konkrétan „a válságreagáló műveletek” megfogalmazás, mivel annak összetettsége és intenzitása erősen leszűkítené a későbbi vizsgálat eredményeinek bemutatását.

A *válság* általában egyensúlyhiány a társadalom egyes területein (politikai, gazdasági, katonai stb.) Ez az egyensúlyhiány zavaróan hat a társadalom életére. Amennyiben a válság a hatalomhoz köthető, akkor a célja lehet: a politikai, gazdasági, katonai és más előnyök megszerzése. Válsághelyzet kialakulhat szándék nélkül is. Ilyenkor a megoldás legegyszerűbb formája, hogy az érintett felek, vagy a hatalom nem vállalja fel az összeütközés veszélyét, megoldja, megszünteti a válságot előidéző okot. A nemzetközi biztonsági szervezetek is általában erre a lépésre ösztönzik a válsághelyzetben szembenálló feleket.

A *konfliktus* a megoldatlan válságból alakulhat ki, amikor a szembenálló felek rendelkeznek olyan képességekkel, hogy akaratukat, érdekeiket erőszakos úton érvényesítsék. A szakirodalom a konfliktus fogalmára és szintjeire több megoldást ad.³

A NATO a válságreagáló műveletekkel kapcsolatban, a Katonai Bizottság vezetésével kézikönyvet, alkalmazási doktrínát dolgoztatott ki a közelmúltban, amelynek tartalma a katonai szakemberek körében és a fegyveres erő állományában már ismert.⁴

Általánosságban *a válságreagáló műveletek azokat a katonai és nem katonai jellegű műveleteket* tartalmazzák, amelyeket korábban a nem háborús katonai műveletek (*Military Operations Other Than War*) körébe sorolt a szakirodalom.⁵ Néhány katonai stratégiában jártas szakértő szerint új fogalomra azért volt szükség, mert a nem háborús műveletek megvívása során is több alkalommal sor került a fegyver használatára.

Más megfogalmazásban, *a válságreagáló műveletek olyan többcélú műveletek*, amelyek magukba foglalják a politikai, a diplomáciai, a katonai és a civil tevékenységeket, a nemzetközi emberi jogokkal összhangban indítják és hajtják azokat végre, hozzájárulnak a konfliktus megelőzéséhez, a válság megszüntetéséhez és a béke újbóli megteremtéséhez – általában a fegyveres erők segítségével.⁶

³ Szternák György: A nemzeti biztonsági- és katonai stratégia elmélete és gyakorlata, Egyetemi jegyzet Budapest, 1999.

⁴ A NATO válságreagáló rendszere politikai elvek. C-M 2001/63, NATO Crisis Response System Policy Guidelines.

AJP-01 (B) Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína STANAG 2437.

MC 327/2 NATO Military Policy for non-Article 5 Crisis Response Operations.

MC 400/2 A Katonai Tanács útmutatója a Szövetség stratégiájának katonai megvalósításához.

MC 327/2 NATO's Military Concept for Combating Terrorism.

⁵ A katonai műveletek típusait és jellemzőit vizsgálta Deák János, aki összevetette a keleti és a nyugati hadikultúrák legfontosabb eredményeit, valamint a napjainkban zajló műveletek tapasztalatait. Tanulmányában tett megállapításai hasznos tudnivalókkal szolgálhatnak a problémát széleskörűen vizsgáló kutatók számára. Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. Tanulmány (kézirat), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Budapest, 2005.

⁶ A válságreagáló műveletek elmélete és gyakorlata a XXI. században. Szerk.: Padányi József, Egyetemi jegyzet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Budapest, 2004.

A válságreagáló műveletek néhány jellemzője

A válságreagálás vizsgálatakor szükséges a fenti területeken tevékenységet folytató jelentős nemzetközi szervezetek, az ENSZ és a NATO dokumentumainak (alapokmány, szerződések, elvek, stb.) vizsgálata, amelynek eredményei az alábbi hat pontban foglalhatóak össze:

Először, a tárgyalásos módszerek alkalmazását, a válságkezelést, a konfliktus-megelőzést, a tűzszüneti megállapodások betartásának ellenőrzését, a katasztrófák következményeinek felszámolásában való részvételt, a humanitárius segítségnyújtást nevezhetjük összefoglalóan válságreagáló műveleteknek. A válságreagáló műveletek végrehajtásának teljes időtartama alatt célszerű fenntartani a tárgyalás, a diplomáciai megoldás lehetőségét. Ez biztosíthatja a békés megoldásra törekvés szándékát, illetve a szembenálló fél részére is marad lehetőség arra az esetre, ha a szándéka megváltozott, kész a probléma rendezésére.

Másodszor, a válságreagáló műveletek a válságok teljes körű megelőzését, kezelését, az azokra adandó válaszok politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai lehetőségét, a válaszlépéseket, intézkedéseket tartalmazzák. A terrorizmus elleni harc során ezek a tevékenységek tovább bővülnek pénzügyi, titkosszolgálati, technikai stb. rendszabályokkal.

Harmadszor, a terrorcselekményeket végrehajtó nem állami-, vagy államilag támogatott erők elleni harcban a fegyveres erő részvétele történhet fegyveres- és nem fegyveres műveletek keretei között. Napjaink terrorizmusát célszerű megkülönböztetni a korábbi terrorizmustól. A gerilla-hadviselés, a polgárháború, a szabadságharc és a válságreagáló erőkkel szembeni fegyveres ellenállás nem sorolható a terrorizmushoz. Az új típusú terrorizmusra a pusztító erőszak, a szervezettség, a szimbolikus célok támadása, a fanatikussá manipulált végrehajtók a jellemző. A terrorizmus elleni harcban a fegyveres erő fontos tényező lehet a cselekmény megelőzése, a felderítés hatékony végrehajtása, a megelőző csapás, az elszigetelés és a következmények felszámolása vonatkozásában.

Negyedszer, a válságreagáló műveletek legjobban úgy jellemezhetők, mint egy többfunkciós művelet, amely felöleli mindazokat a politikai, katonai és civil tevékenységeket, összhangban a nemzetközi joggal, amelyek a kinyilvánított szövetséges célkitűzések értelmében hozzájárulnak a konfliktus megelőzéshez és a válságkezeléshez.

Ötödször, a válságreagáló műveletek lefedik mindazokat a NATO katonai hadműveleteket és kapcsolódó tevékenységeket, amelyek nem tartoznak az 5. cikkely szerinti kollektív védelembe.

Hatodszor, általánosságban fogalmazva, a nem az 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletek felölelik a Szövetség által, és részvételével végrehajtott hadműveletek teljes spektrumát, beleértve a béketámogatást, amely az elhatározottságot követelő béke kikényszerítéstől leginkább a katonai megelőzés és egyéb tevékenységekig terjed, amint azt az Észak-atlanti Tanács meghatározza.

A hadtudomány művelői között egyre általánosabb az a nézet, hogy a fegyveres küzdelem már magában foglalja a válságkezelést, a konfliktus-megelőzést és a válságreagáló műveletek végrehajtását, különösen igaz ez a katonai jellegű válságok kezelése során. Más szóval, az olyan típusú válságok, konfliktusok esetében, amikor azok kezelésekor a fegyveres erő alkalmazására van szükség, a fegyver használatával, vagy a nélkül.

A fent említett műveletekben megváltozott a hagyományos értelemben vett győzelem fogalma. A cél ma már nem annyira az ellenség megsemmisítése a fegyveres küzdelemben sem, de különösen nem a válságreagáló műveletekben, mint inkább a fegyveres konfliktus megelőzése, a polgári lakosság életének megóvása, elsősorban politikai, diplomáciai, gazdasági eszközökkel és nyomásgyakorlással. Továbbá, katonai megelőző lépésekkel a válságot kiváltó okokat megszüntetni, tárgyalások útján kikényszeríteni, hogy az agresszor lemondjon a válságot előidéző szándékáról, törekedjen a békés rendezés érdekében, az együttműködésre.

Ugyanakkor a válságreagáló műveletek végrehajtása esetén – a technológiai fölény segítségével – az ellenség politikai, közigazgatási, katonai vezetésének megbontása, képességektől való megfosztása lett (lehet) az elsőszámú feladat, a polgári lakosság életének megóvása mellett.

Az említett célok csak akkor teljesíthetők – a válságreagáló műveletben résztvevő állomány megóvása mellett – ha a válság körzetéről, vagy a tervezett művelet területéről a lehető legpontosabb hadászati- és harcászati szintű felderítési adatokkal rendelkezünk. Másképpen, a válságkörzetről a lehető legkorábban és a legteljesebb mértékben áll rendelkezésre információ. Megjegyzendő, hogy napjaink válságreagáló műveleteit elemezve az említett cél, módszer átértékelődhet, megváltozhat, a válság fajtájától és formájától függően. Esetenként a válságreagáló művelet a fegyveres küzdelem elvei szerint kerülhet végrehajtásra.

A válságreagáló műveletek általában a „hagyományos” katonai műveletekhez képest eltérő környezetben folynak, így a fegyveres küzdelem elveitől, törvényeitől eltérő sajátosságok érvényesülhetnek a végrehajtás során. Ezeket a szakirodalom a következőkben összegzi:⁷

Az egységes parancsnokság: A válságreagáló erők parancsnoka a felelős a művelet valamennyi mozzanatáért, beleértve a felekkel történő tárgyalást a konkrét problémák megoldására. Hasonló jogokkal rendelkezik a műveletben résztvevő polgári erők felett is.

Pártatlanság: Az érintett felekkel való előítélet nélküli tárgyalás, azonos bánásmód a műveletek sikerére is hatással lehet. A pártatlanság feladása, vagy csak annak a látszata súlyos kockázattal járhat a művelet sikerére, vagy a műveletben résztvevőkre.

Hitelesség: A válságreagáló műveletek képességének elismerése, nem jelenthet fenyegetést alaphelyzetben a felekre, de biztosítani kell minden körülmények között a feladat végrehajtását.

Az erő alkalmazásának korlátozottsága: Ezt minden esetben a művelet parancsnoka dönti el, és ez a döntés érinti a küldetés valamennyi mozzanatát. Ugyanakkor az erő nem jelenthet veszélyt a lakosságra.

Kölcsönös tisztelet: A válságreagáló művelet résztvevői és a felek között ennek folyamatosan fenn kell állnia, hiszen az erők a fogadó kormány beleegyezésével vannak jelen a válságkörzetben. A konfliktus kialakulását mindenképpen el kell kerülni.

A válságreagáló műveletek átláthatósága: A felek értsék a válságreagáló erők jelenlétének célját, a feladatokat és azok végrehajtásának módját. Ugyanakkor ez az átláthatóság nem veszélyeztetheti a katonák biztonságát.

Polgári – katonai együttműködés: A válságreagáló műveletben valamennyi katonai és nem katonai elem nélkülözhetetlen, együttműködésük a sikeres feladat végrehajtás egyik feltétele. Az eltérő munkamódszereket célszerű összehangolni, és a parancsnoki munkamódszerek alkalmazásakor figyelembe venni.

Mozgási szabadság: A válságkörzetben a kijelölt erőknek szabad mozgást kell biztosítani, bármilyen akadályoztatás esetén azonnal tárgyalást kell kezdeményezni. A szabad mozgás biztosítása nem sértheti a hagyományokat, a társadalmi szokásokat, különösen nem a vallásgyakorlással kapcsolatos szokások megsértését.

⁷ NATO Crisis Response System – IMSWM-155-3 (Honvédelmi Minisztérium Védelmi Hivatal)

Rugalmasság: Ez a feladatok egymás utáni végrehajtását jelenti. Ugyanakkor a válságreagáló műveletekben a békefenntartás nem lehet azonos a békekikényszerítéssel, amelyet a napjainkban zajló események is igazolnak.

A válságreagáló műveletek és a terrorizmus elleni harc

A biztonságpolitikával foglalkozó szakemberek véleménye szerint a világ háborút folytat a terrorizmus ellen. A terrorizmus ma a világ valamennyi országát fenyegeti, az ellene való védelem és harc sikere érdekében a NATO tagállamoknak is mindent meg kell tenni.

A terrorizmussal kapcsolatos fogalmakat vizsgálva összegezhető, hogy a terror félelemkeltés az erőszak valamennyi eszközével. Ide sorolható az emberrablás, a gyilkosság, a tömeggyilkosság és az ezekkel való fenyegetés minden formája.

A modern világ modern terrorizmusának a következők a legfontosabb jellemzői: A váratlanság, a kiszámíthatatlanság, a gyors csapásmérés lehetősége a modern technikák alkalmazásával. A modern terrorizmus kilépett a nemzetközi szintre, világméretűvé vált. A terrorszervezetek tevékenységére a „magányosság” a jellemző, de egyre gyakrabban fedezhető fel közöttük az együttműködés. A modern terrorszervezetek többsége rendelkezik stratégiával és az ehhez kapcsolódó elmélettel, módszertannal is. Ennek alapján folyik a szervezet tagjainak kiválasztása, kiképzése és felkészítése.

A modern demokráciákban, így hazánkban sincs teljes védelem a terrorizmus ellen. Csak a támadás esélyeit lehet csökkenteni, illetve az esetleges terrorcselekmények következményeit, a pusztítás nagyságát lehet enyhíteni. A szakértők szerint abból kell kiindulni, hogy a terrorizmust nem lehet egy vagy több ország ellen indított háborúval legyőzni. A háború csak a gyűlölet, az erőszak, a terror terjedéséhez vezet. A modern állam társadalmi, politikai, gazdasági, közigazgatási és védelmi szerkezete megteremti az eredményes megelőzés és védekezés esélyeit. A Magyar Köztársaság az ország sebezhetősége, sérülékenysége miatt igen érzékeny a terrorcselekmények valamennyi fajtájával szemben. Ennek alapján minden intézkedés, amely a terrorizmus elleni védelmet szolgálja, mindenképpen indokolt. Az év bizonyos időszakában, amikor felerősödik az idegenforgalom, nem zárható ki annak lehetősége, hogy terroristák az ország területére lépjenek, vagy az országon átutazzanak. Az ilyen személyek kiszűrése komoly szakértelmet és technikai felkészültséget követel meg a határállomásokon. Ehhez viszont folytatni kell az összetett bűnüldözési, titkosszolgálati, terror-elhárító, mentő, tűzoltó, polgári védelmi, közigazgatási, védelmi és különleges katonai műveleti felkészítést.

A Szövetség a terrorizmus elleni harccal kapcsolatban 2001. szeptember 11. óta számos okmányt dolgozott ki, amelyeket felhasznált a *NATO Válságreagáló Rendszer – Kézikönyv* kidolgozásakor.⁸ A Szövetség a terrorista szervezetek tevékenységét három csoportba sorolja:

1) Pszichológiai típusú fenyegetések, félelemkeltés és támadás.

2) Támadások a tagállamok ellen. Ebben az esetben a célok kormányzati, vezetési, katonai, közlekedési, szórakoztató, sport és szimbólikus objektumok, intézmények lehetnek. A Szövetség különös jelentőséget tulajdonít a szimbólikus célok elleni támadásnak.

3) A Szövetség és a nemzeti katonai erők létesítményei és szolgáltatásai elleni támadás, a felelősségi körzeteken kívül.

A terrorista szervezetek a támadások alkalmával a következő eszközöket használhatják:

a) hagyományos anyagokat tartalmazó robbanóeszközök, kézfegyverek,

b) házilag készített robbanóeszközök és fegyverek,

c) vegyi és biológiai harcanyagok, valamint ezek felhasználásával készült robbanóeszközök és fegyverek,

d) radiológiai anyagok, nukleáris reagensek, eszközök, fegyverek,

e) számítógépes rendszerek elleni eszközök, programok (kiber támadás),

f) az írott és elektronikus sajtó felhasználása.

Az Észak-atlanti Tanács katonai stratégiát dolgozott ki a terrorizmus elleni védelemre és harcra, amelynek lényege a következő:

1) A terrorizmus elleni védelem egyik módja a könnyen sebezhető erők, eszközök, objektumok, intézmények védelme, amelyhez szükség esetén a fegyveres erő is felhasználható. Ugyanakkor ez a feladat elsősorban a biztonsági, közbiztonsági és rendőri szervezetekre hárul.

2) A terrorizmus elleni közvetett tevékenységek, amelyek az általános biztonság meglétét, felügyeletét szolgálják, magukban foglalják a vezetési, logisztikai, mérnöki, orvosi, járványügyi, sugárzás elleni védelem és egyéb képességek meglétét, gyors alkalmazhatóságát.

⁸ MC 472, 6 December 2002, NATO Military Concept for Defense Against Terrorism, PO (2002) 173, 28 October 2002, Partnership Action Against Terrorism, EAPC (SCEPC) D 2002 8 CEP Action Plan for the Improvement of Civil Preparedness Against Possible Attacks Against the Civilian Population with Chemical, Biological or Radiological Agents, 12 July 2002.

3) A terrorizmus elleni harc, támadó tevékenység, amely nemzetközi méretű, feltételezi a katonai erő részvételét, elsősorban a különleges műveletek végrehajtására felkészített erőket.

Az Észak-atlanti Tanács a terrorizmus elleni harcban a Polgári Veszélyhelyzeti nemzetközi és nemzeti-, nem kormányzati szervezetek együttműködésére is számít. Különösen azokra, amelyek képességeik alapján alkalmasak a lakosság védelmére, az életek mentésére, a keletkezett károk következményeinek gyors felszámolására. Ennek érdekében, Prágában döntés született arról, hogy a tömegpusztító fegyverek elleni védelem képességeit a tagállamoknak és a Szövetségnek teljeskörűen ki kell fejleszteni és folyamatosan fenn kell tartani.

A továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a Szövetség milyen lehetséges tevékenységek végrehajtását javasolja a terrorizmus elleni harcban a tagállamoknak és az együttműködő országoknak.

A NATO felelősségi körzetén belül a terrorizmus elleni védelem lehetőségei:

A válságkezelő, válságreagáló rendszerek, szervezetek tevékenységének, folyamatos működtetése.

Diplomáciai tevékenységek fokozása.

A lakosság tájékoztatásához a média felhasználása.

Az információs és pszichológiai műveletek beindítása és folyamatos működtetése.

A felderítő és előrejelző rendszer folyamatos működtetése a különösen veszélyeztetett tagállamokban.

Az életmentő rendszerek képességeinek folyamatos fenntartása.

A tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök elterjedése elleni küzdelem fokozása.

Valamennyi technikai védelmi rendszer (számítógépek, hírközlés) folyamatos működtetése, a sugár- és járványvédelem fokozása.

A légi áru- és utasszállítás biztonságának szigorítása a biztonságos forgalom érdekében.

A meglepés elleni védelem fokozása.

A NATO felelősségi körzetén belül a terrorizmus elleni támadás lehetőségei:

A különböző okmányokban előírt készség fenntartása, elsősorban a különleges műveleti feladatokra felkészített erőknél.

A terrorszervezetek, különleges események felderítésének fokozása, ezzel együtt a felderítésünk elleni védelem.

A Szövetség azonnali készenlétű erői felkészültségének ellenőrzése, a tervek pontosítása, szükséges mértékű kiegészítése és a feladatok végrehajtása.

A terrorcselekmények elleni védelem fokozásához szükséges biztonsági intézkedések szigorítása a fegyveres erőknél.

Csökkenteni a tömegpusztító fegyverekkel végrehajtható-, és az általános terrorcselekmények végrehajtásának lehetőségét a tagállamok területén.

Az együttműködést és a vezetést biztosító rendszerek védelme, folyamatos működésük biztosítása.

A NATO felelősségi körzetén kívül a terrorizmus elleni védelem lehetőségei:

A hírszerzés és a felderítés folyamatos végrehajtása, a felderítés elleni védelem megszigorítása.

A telepített (műveletet végrehajtó) szárazföldi, tengeri, légi és logisztikai (humanitárius) erők fokozott védelme, tevékenységük végzésének biztosítása.

A különböző béketámogató műveletekben tevékenykedő erőkkel a folyamatos összeköttetés biztosítása és fenntartása.

Különböző intézkedések foganatosítása a terrorizmust, a terrorszervezeteket támogató országokkal szemben:

- a) politikai, diplomáciai, gazdasági, pénzügyi nyomásgyakorlás,
- b) szigorító intézkedések a külföldi csoportokkal szemben,
- c) a korábban kialakított kulturális, sport, tudományos kapcsolatok felfüggesztése,
- d) az utazási feltételek korábbi rendszerének felülvizsgálata, megszigorítása és megszüntetése,
- e) bizonyos személyek, csoportok kitoloncolása, honi állampolgárok hazaszállítása.

A NATO felelősségi körzetén kívül a terrorizmus elleni támadás lehetőségei:

Az erők folyamatos felkészítése, ha szükséges, gyakorlatok levezetése.

Határozott és valós kapcsolattartás az együttműködőkkel.

A különleges műveleti erők készenlétének fokozása, telepítése, a feladat végrehajtása.

Az információs és pszichológia műveletek végrehajtása.

A támadást elfogadó országokkal és szervezetekkel történő együttműködés, elsősorban a saját erők védelme érdekében.

Együttműködés lehetőségei a terrorizmus elleni harcra elkötelezett országokkal:

A felderítés és a felderítési adatok cseréjének fokozása. Az adatok közös elemzése, értékelése.

A terroristák, terrorszervezetek működésének megakadályozása, repülőterek, határátkelőhelyek ellenőrzésének szigorítása, a légtérelőrzés fokozása, szigorítása.

Logisztikai együttműködés fokozása az erők szállítása érdekében.

Az erők felkészítése érdekében a képzés, kiképzés fokozása, gyakorlatok lefolytatása.

A lehetőségek keretén belül adatok, információk cseréje a fegyveres erők, a különböző parancsnokságok között.

A Polgári Veszélyhelyzeti nemzetközi szervezetek együttműködésének fokozása.

Megakadályozni a terroristákat, terrorszervezeteket a korszerű eszközök, technológiák, felszerelések, adatok, információk megszerzésében.

Az Európai Unió állam- és kormányfői 2004. március 25-én megtartott csúcstalálkozójukon akciótervet fogadtak el a terrorizmus elleni harc hatékony végrehajtása érdekében. Az akcióterv tíz pontból áll, amelynek lényege a következőkben foglalható össze: A tagállamok összehangolják nemzeti jogszabályaikat a terroristák letartóztatásával és kiadatásával kapcsolatban. Ez azt jelenti, hogy indokolt esetben, a rendőri intézkedések a másik tagállam területén is folytathatók. Közös terrorellenes hírszerző, elemző csoportot hoznak létre az Eurohadtest parancsnokságán. Az Európai Rendőrség (EUROPOL) és az Európai Bíróság (EUROJUST) egyeztetni a terrorizmussal és a terroristákkal kapcsolatos ügyek nyomozását, vizsgálatát és a peres eljárásokat. A tanúvédelmet kiterjesztik a kibővített Európai Unió valamennyi országára, és központi adatbankot alakítanak ki a nyomozás meggyorsítása érdekében. Az egész világra kiterjedően vizsgálják azokat az államokat, pénzüzeteket és szervezeteket, amelyek anyagilag támogatják a különböző terrorszervezeteket. A bankrendszerek ellenőrzésével elzárják a terrorszervezeteket a pénzforrásoktól. A tagállamokban szigorítják a számítógép-, energia-, közmű- és információs rendszerek védelmét. Az Európai Unió külső határain, a korszerű technológia (digitális arckép-, írisz- és ujjlenyomat leolvasó) alkalmazásával átalakítják a beléptetés eddigi rendszerét. Nem uniós tagállamokat csak akkor részesítenek támogatásban, ha az fellép a terrorizmus ellen, támogatja az unió erőfeszítéseit. Az unió tagállamaiban felmérik a radikális iszlám szervezetek tevékenységét, harcolnak a rasszizmus minden formája ellen, és mindent megtesznek a különböző vallások közötti megbékélésért.

Ezek az ajánlások egyben a terrorizmus elleni védelem és harc cselekvési lehetőségei is. Jelentőségük abban van, hogy alkalmazásuk biztosítja az egységes fellépést a tagállamok- és az ajánlásokat elfogadó országok részéről.

A válságreagálás műveletének folyamata a NATO-ban

A biztonságpolitikai kihívásokat, fenyegetéseket, és veszélyeket nem elég ismerni, azokra hatékony válaszokat is kell tudni adni. A lehetséges válaszok alapvetően olyan eljárasmódok, amelyek egyrészt az eddigi tapasztalatokon, másrészt pedig a lehetséges jövőbeni változások feltérképezéséből levonható következtetéseken nyugszanak.

A NATO válságkezelési folyamata a következő mozzanatokra osztható:

- 1) A válság előrejelzése a vizsgálatok eredményei, következtetések alapján.
- 2) A válsághelyzet vizsgálata, a válság lehetséges és valós hatása a Szövetség biztonságára.
- 3) Az Észak-atlanti Tanács, a Védelmi Tervező Tanács tevékenysége, a lehetséges válaszok vizsgálata és az ajánlások megfogalmazása a fegyveres erők számára.
- 4) A direktívák tervezése az Észak-atlanti Tanács és a Védelmi Tervező Tanács ülésein, azok végrehajtása a kijelölt erők által (válságreagáló műveletek).
- 5) A béke, a biztonság és a stabilitás megteremtése, helyreállítása.

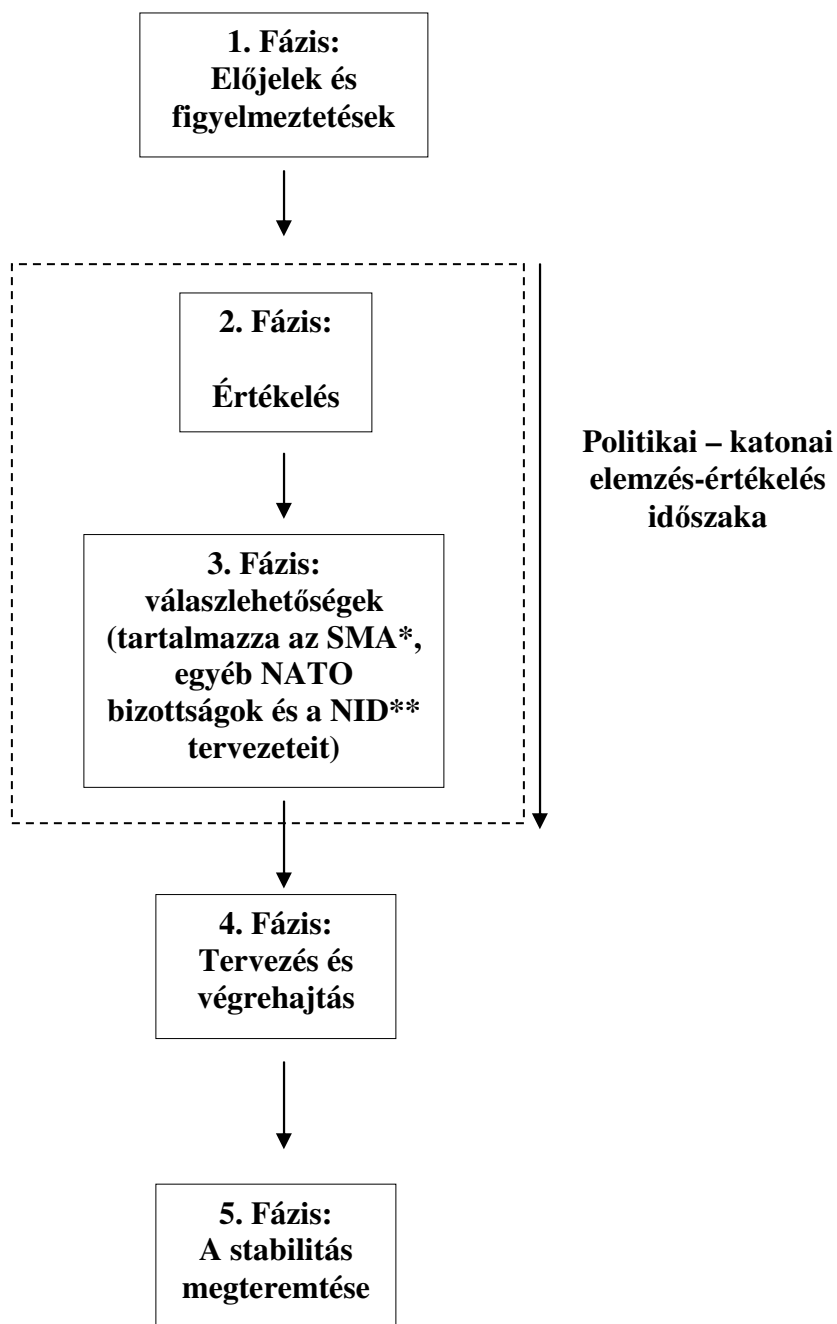
A válságkezelési folyamat mozzanataihoz két megjegyzést kívánunk tenni: *Először*; a Szövetség Főparancsnokságán található a Helyzetelemző Központ, ahol az Észak-atlanti Tanács döntéseihez szükséges adatokat dolgozzák fel és az összefoglaló jelentéseket készítik el. *Másodszor*; a válságkörzetek vizsgálatához a geopolitikai, geostratégiai elemzés módszerét célszerű felhasználni, különös tekintettel a szociális, etnikai, vallási, gazdasági különbözőségekre és az ezekből eredő veszélyekre. Mi lehet a legrosszabb lehetőség, mi vezetett a válsághoz, konfliktushoz, milyen megoldások lehetségesek – kérdések megválaszolása mindenképpen szükséges a helyes megoldások, lehetőségének vizsgálatához.

Vizsgáljuk meg a mozzanatok tartalmát és jellemzőit:

1) *Előjelek és figyelmeztetések*: ezt a szakaszt a NATO Felderítő és Előrejelző Rendszerének folyamatos és magas készenléti működése jellemzi. Adatokat szolgáltat azokról a kihívásokról és kockázatokról, amelyek hatással lehetnek a Szövetség vagy egyes tagállamok biztonságára. A beérkező adatokat a Helyzetelemző Központ a Főparancsnokságon folyamatosan értékeli, és szükség esetén aktivizálják a NATO Válságreagáló Rendszerét. A rendszerek szoros együttműködésben vannak egymással és a tagállamok hasonló felderítő- és adatfeldolgozó rendszereivel. Szükség esetén, a hatékonyság-, a pontosság- és a gyorsaság érdekében, folyamatos adatsere történik a tagállamok és a Stratégiai Parancsnokságok között.

1. számú ábra: A NATO válságreagáló tevékenységének mozzanatai

(Szerkesztette: Bence Balázs)

Magyarázat:

* SMA: Strategic Military Assessment – Katonai Stratégiai Értékelés

** NID: NAC Initiating Directive – Az Észak-Atlanti Tanács Kezdeményezési Direktíva

(Forrás: *Crisis Management in NATO's Strategy*; 2003.05.16.; 1-8, 1-9.o. Nyt. szám: 80-2/49/2003/NATO)

2) *Értékelés*: az előrejelzés és a felderítő adatok alapján a Helyzetelemző Központ – a korábban meghatározott időrendben – jelentést készít, elsősorban az Észak-atlanti Tanács és a Védelmi Tervező Tanács részére. A jelentés a megszerzett új adatokon túl a lehetséges

válaszlépéseket is tartalmazza, valamint azok várható hatását az általános biztonságra. Különös hangsúlyt kapnak a politikai, diplomáciai lehetőségek és a tárgyalásos megoldás tartalmi és módszertani kérdései a jelentésben. Szükség esetén a NATO valamennyi tanácskozó testülete megkezdi ülését, és a különböző szintű parancsnokságokon feldolgozzák a válsággal kapcsolatos információkat. A tagállamok védelmi minisztériumaiban hasonló tevékenység folyik.

3) *Válságreakálási lehetőségek:* a Helyzetelemző Központ, a parancsnokságok és a tagállamok számba veszik a különböző lehetőségeket és javaslatokkal élnek, de a döntés az Észak-atlanti Tanács felelőssége. A döntést követően a Védelmi Tervező Tanács bevonásával mérlegelik a politikai-katonai lehetőségeket és egy válságkezelő direktíva kidolgozására kerül sor. A politikai-katonai lehetőségek elemzése során számba veszik a polgári szervezetek képességeit is, és a szükséges mértékben bevonják őket a tervezés folyamatába. Ugyanakkor a válság természetétől függően, a katonai lehetőségek elemzése csak a Védelmi Tervező Tanácson belül kerül végrehajtásra. A direktíva lehetőséget ad a válságreakáló műveletekkel összefüggő tervezési munka megkezdésére. A direktíva kiadása után is az Észak-atlanti Tanács tovább vizsgálja a politikai, diplomáciai megoldások lehetőségét.

A direktíva általános tartalma a következő: a válsághelyzet elemzése, a politikai helyzet (mit kell segíteni, mit nem lehet tenni), küldetés, feladat és szerep, nem NATO tagállamok, információs hadművelet, pszichológiai hadművelet, egyéb információk a válságreakáló művelettel kapcsolatban.

Az eddigi gyakorlati tapasztalatok alapján az Észak-atlanti Tanács a lehetőségek vizsgálatának folyamatában állandóan pontosítja a direktíva-tervezetet, a tagállamok és a partnerországok képviselőinek állásfoglalását figyelembe véve.

4) *Tervezés és a végrehajtás:* kiinduló alapja az Észak-atlanti Tanács direktívája, amelyet a tagállamok elfogadtak. A hadművelati tervezés szakemberei több változatot dolgoznak ki a válságreakálás végrehajtására, amelyet a Védelmi Tervező Tanács előterjeszt a nem katonai tevékenységekkel együtt. A döntés ismételten az Észak-atlanti Tanács felelőssége, aki felügyeli a teljes tevékenységet.

5) *A stabilitás megteremtése:* ez egyáltalán nem következik automatikusan az előző mozzanatokból. Ugyanakkor nagymértékben meghatározza a negyedik mozzanat sikeres végrehajtása.

A polgári veszélyhelyzeti válságok kezelésének lépései a válságreakáló műveletek részét képezik, és az előzőekben ismertetett folyamattal szoros összhangban kerülnek megtervezésre, végrehajtásra. Az Észak-atlanti Partnerségi Tanácson belül működik a Polgári

Veszélyhelyzeti Tervező Főbizottság (Senior Civil Emergency Planning Committee), amely magába foglalja a partnerországok hasonló szervezeteit is. A Főbizottság a Brüsszelben tevékenykedik a Nemzetközi Katonai Törzsben. Kiemelt feladata a tagállamok és a partnerállamok lakosságának védelme a tömegpusztító fegyverek hatásai ellen. Munkáját az Észak-atlanti Tanács felügyeli, ez a felügyelet elsősorban politikai felügyelet. Szakmai tevékenységét az Euró-atlanti Katasztrófa Reagálási Koordinációs Központ (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Center) irányítja és vezeti. Ugyanakkor megjegyezzük, a katasztrófák elhárítása, a katasztrófák következményeinek felszámolása társadalmi feladat. A különböző katasztrófaelhárító rendszereknek csak egyik eleme a fegyveres erő.

Az Észak-atlanti Tanács utasította a szakembereket, hogy a válságkezelés, konfliktus-megelőzés lehetőségeinek elemzésével együtt vizsgálják meg a kollektív védelem helyzetét. A vizsgálat időszerűségét a terrorizmus elleni védelem és harc indokolja, valamint az, hogy először került sor az 5. cikkely bevezetésére a tagállamokban.

A kollektív védelemre történő készenlétet a NATO Felderítő és Előrejelző Rendszerének képessége határozza meg. Ezért a Szövetség komoly erőfeszítéseket tesz ennek fejlesztésére. Mindenképpen meg kell előzni a váratlan támadás lehetőségét a jövőben, ezért a rendszertől, más rendszerekkel együttműködve, a legpontosabb adatokat várják a válság- és konfliktus körzetből. Különös figyelemmel vizsgálja a Szövetség az ellene lehetséges támadások fajtáit, formáit és mértékét, valamint azok várható következményeit a fegyveres erőre és a lakosságra vonatkozóan. A vizsgálat eredményeit felhasználva dolgozták ki a megelőzés és a válságreakálás lépéseit a katonai és polgári védelem, védekezés területén, felhasználva a tagállamok és partnerországok lehetőségeit, képességeit.

A NATO Válságreakáló Rendszerének egyik összetevője a megelőző intézkedések (lehetőségek) gyűjteménye. A diplomáciai, gazdasági és katonai megelőző intézkedések a válságok, konfliktusok korai időszakában megakadályozhatják azok elmélyülését, kiszélesedését. Kedvező esetben megszüntethetik a kiváltó okokat. A megelőző intézkedések alkalmazása hatására újból tárgyalhatnak a szembenálló felek a közöttük lévő problémák megoldásának lehetőségéről, behatárolható a válság vagy a konfliktus, kényszeríteni lehet az agresszort, hogy lemondjon szándékáról. A NATO a megelőző intézkedések különleges formáit és fajtáit alkalmazza a terrorizmus elleni védelem és harc esetében.

Diplomáciai megelőző intézkedések:

a) Az Észak-atlanti Tanács a válság lehető legkorábbi időszakában felkéri a főtítkárt, a tagállamok- és a partnerországok külügyminisztereit a kapcsolatok felvételére, a tárgyalások megkezdésére a válságot okozó országokkal a megoldás érdekében.

b) A főparancsnokságon valamennyi tanács megkezdi ülését a legszélesebb körben, más szakemberek bevonásával, tanácskozási jog megadásával.

c) Az Észak-atlanti Tanács konzultációt kezdeményez az ENSZ Biztonsági Tanácsával, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel, az Európai Unióval a válság, konfliktus megszüntetése érdekében.

d) Nagyköveti szinten a Szövetség tagállamai konzultációkat folytatnak a szembenálló országok, vagy a válságot okozó állam nagyköveteivel.

Gazdasági megelőző intézkedések:

a) A Szövetség tagállamai gazdasági intézkedéseiket összehangolják az ENSZ Alapokmánya VII. fejezetének 41. és 42. cikkében foglaltakkal.

b) Az Észak-atlanti Tanács felkéri a partnerországokat is, hogy csatlakozzanak a gazdasági intézkedésekhez a válság, konfliktus megoldása érdekében.

c) A gazdasági intézkedések végrehajtásakor ügyelni kell arra, hogy azok nem okozhatnak emberi szenvedést (éhezés, nélkülözés stb.) a lakosságnak. A válság, konfliktus megszűnése után az intézkedéseket azonnal meg kell szüntetni.

Katonai megelőző intézkedések:

a) Az Észak-atlanti Tanács utasítására a Szövetség tagállamaiban a Reagáló Erők-, a Felderítő és Előrejelző Rendszer készenlétének a fokozása.

b) A főparancsnokságon, valamint a többi parancsnokságon, a Helyzetelemző Központban, a tagállamok védelmi minisztériumaiban, a beérkező adatok alapján, vizsgálják a katonai megelőző intézkedések bevezetésének lehetőségét.

c) A tagállamok és a partnerországok szakembereinek látogatása a szembenálló országokban különböző ellenőrzések végrehajtása céljából.

d) A különböző létszám- és fegyverzetcsökkentésre vonatkozó szerződések betartásának, végrehajtásának ellenőrzése.

e) Nagykövetek és a katonai attasék látogatása a válságkörzetben az okok közvetlen vizsgálatára és a megoldások keresésére.

Az Észak-atlanti Tanács a megelőző intézkedések bevezetésekor számít a tagállamok valamennyi minisztériumának, országos hatáskörű szervének segítségére, a kézikönyv mellékletében részükre ajánlásokat dolgoztak ki. A tanács különösen számít a tagállamok és a partnerországok segítségére a terrorizmus elleni védelem és harc során.

Fontos megemlíteni, hogy a fenti folyamat csak a NATO válságreagáló rendszerével összefüggésben értelmezhető, amely biztosítja a válságreagáló erők magas készenlétben tartását, a művelet folyamatos támogatását, bárhol is kerüljön arra sor. A műveletek

végrehajtásában nem NATO tagállamok is részt vehetnek, ha a válságreagáló műveletek végrehajtásának elveit elfogadják.

A válságreagáló műveletek teljes időtartama alatt az Észak-atlanti Tanács politikai felügyeletet gyakorol a műveletet végrehajtó erők felett. Ezeknek a műveleteknek szinte valamennyi formájában és fajtájában polgári erők, humanitárius szervezetek és nem kormányzati szervezetek vesznek részt. Ezt a helyzetet polgári-katonai együttműködésnek nevezi a szakirodalom, és a művelet sikere egyik fontos feltételének tekintik a szakemberek.

A NATO válságreagáló rendszerének elemei a megelőző rendszabályok, válságreagáló lépések, ellen meglepés és ellen agresszió, valamint az erők készenlétének fokozása. Az elemek együttes vagy külön-külön történő alkalmazása biztosítja a tagállamok számára a hírszerzés, a felderítés teljes rendszerének alkalmazását, az információ megszerzését a válságövezet politikai, gazdasági és más jellemzőiről, ennek alapján az erők készenlétének meghatározott ideig történő fenntartását. Továbbá rendszabályokat célszerű kidolgozni a meglepés és az agresszió megelőzésére a tagállamok vagy a műveleti erők ellen a válságkörzetben, valamint a válságreagáló erők meglepetésszerű alkalmazására.

A rendszer biztosítja egy politikailag ellenőrzött folyamat végrehajtását, polgári- és nem kormányzati erőkkel együtt a békeállapot, a válságreagáló műveletek végrehajtása és az újbóli békeállapot között.

Összegzés

A válságreagálás elméletét illetően kétségtelen tény, hogy a válságok, konfliktusok még sokáig hatással lesznek a világ és a kontinens biztonságára a 21. században, ezért a stratégiák kialakításakor, valamint a válságkezelés, konfliktus-megelőzés és a válságreagáló műveletek végrehajtása során ezeket a problémákat rendszerszemléletű megközelítéssel, ok-okozati összefüggésben és tudományos igényességgel kell vizsgálni.

A válságreagáló műveletekben a fegyveres erő a hagyományos hadviselés szabályai szerint kerül bevetésre, különleges körülmények között. Az alkalmazás módja, a felszerelés, a harc megvívásának szabályai, az együttműködés rendje eltér a fegyveres küzdelemben megfogalmazottaktól, ezért a fegyveres erőt alkalmassá kell tenni a válságreagáló műveletek feladatainak végrehajtására.

A válságokat, konfliktusokat megelőzni célszerű, mert a kezelésük csak hosszú és költséges folyamat eredménye lehet. A megelőzés viszont csak akkor lehetséges, ha a

hadászati felderítés hatékonyan működik. Más szóval, a lehetséges válságokról valamennyi információ időben a rendelkezésünkre áll, a sikeres válságkezeléshez.

A válságreakálás gyakorlata és az eddigi tapasztalatok alapján a válságreakáló műveletek sikeres végrehajtásához szükség van a jól értelmezhető felhatalmazásra, a világos politikai és katonai célkitűzésekre, képességekkel rendelkező, megfelelően felkészült polgári, rendvédelmi, közigazgatási és katonai erőkre.

A válságok kezelése, a terrorizmus elleni harc, a válságreakáló műveletek sikeres végrehajtása hosszabb távon megalapozott együttműködést feltételez az országok között, amely nem a pillanatnyi politikai, gazdasági és más érdekeket tartalmazza, hanem az elkötelezettséget a válságkezelésre.

Bebizonyosodott, hogy az Egyesült Államok, de más ország sem képes önállóan a válságreakáló műveletek végrehajtására, a technikai feltételek megléte mellett is szükség van a nemzetközi közvélemény támogatására.⁹

Az európai államok megosztottságának kérdése a transzatlanti kapcsolatban, állásfoglalásuk a válságreakáló műveletek végrehajtásával összefüggésben széles körű elemzést igényel. Ebben az esetben is célszerű az ok-okozati összefüggések mélyebb feltárása, a hasznosítható következtetések levonása.

Napjaink válságreakáló folyamatait elemezve megállapítható, hogy sem az elmélet, sem a gyakorlat nincsen teljes mértékben kidolgozva, a nemzetközi szervezetek működésében elég sok a bizonytalanság. Különösen kevés a tapasztalat a kontinensen megjelenő válságok fegyveres erővel történő kezelésében, hiszen még napjainkban is hatnak a katonai szembenállás beidegződései. Más szóval, Európa mindig érzékenyen reagált mindenféle katonai cselekményre (lásd: Balkán). A válságkezeléssel, konfliktus-megelőzéssel, válságreakáló műveletekkel foglalkozó, nemzeti és nemzetközi intézmények több esetben csak rendkívül körülményesen, lassan képesek elemezni a válságokat, válaszokat és megoldásokat kínálni – állítja több szakember. A nemzetközi jogrendszer egyre nyilvánvalóbb módon nehezen kezeli a felmerülő problémákat, a jogszerű és a szükséges megoldás ellentéte többször fedezhető fel a válságreakáló műveletek végrehajtása során.

Végezetül szükségesnek vélem a válságreakálás elméletének és gyakorlatának folyamatos elemzését, a fenti területen jártas civil és katonai szakértők tevékenységének összehangolását annak érdekében, hogy a válságok kialakulását és kibontakozását *időben, hatékonyan, közös összefogással és stabilan* tudjuk megelőzni és kezelni.

⁹ Johan Galtung: A terrorizmus okairól és megszüntetéséről. Eszmélet 17. száma 1992. november. Budapest

Felhasznált irodalom:

- [1] Baráth István, Bolgár Judit, Csornyik Pál, Deák János, Szarvas László, Szternák György: A válságreagáló műveletek, mint hadtudományi probléma, tanulmány, ZMNE, 2005
- [2] Bencze Balázs: A válságreagáló műveletek elmélete és gyakorlata a 21. században, egyetemi jegyzet, ZMNE, 2004
- [3] Non article 5 crisis response operations, NATO ratification draft, 2003
- [4] Szternák György: Gondolatok a válságreagáló műveletekről, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2004/3. szám, 5-27. p.